FREUDS “HEMMUNG, SYMPTOM UND ANGST” (1926)
als klinische leidraad
in Lacans onderwijs
en Millers *orientation lacanienne* vandaag

Jonckheere Lieven

Universiteit Gent
PEVPAT

29/10/21
28/10/22
17/11/23
13/12/24
24/10/25
23/10/26

gevraagd

- les over Freuds "Hemmung, Symptom und Angst" (HSA) 1926
  gevraagd omdat ik ooit doctoreerde over angst vanuit Freud en Lacan 1988 = 38j geleden
- niet zelf spontaan voor gekozen: veel te complexe zelfs chaotische tekst
- maar uiteindelijk wel zeer goede verplichting gebleken

HSA centraal bij Freud én Lacan én Millers *orientation lacanienne* vandaag

- Freud
  HSA = fundamentele triade doorheen heel Freuds kliniek
- Lacan
  Freuds HSA blijft ook bij Lacans de klinische leidraad bij uitstek
  - 1ste Lacan
    - terugkeer tot Freuds 5+1 grote klinische gevalsstudies
      - 1ste Freud
        gevalsstudies van waaruit Freud PA heeft ontwikkeld
        - hysterie = conversiehysterie > Dora 1901 (1905)
        - infantiele fobie = angsthysterie > kleine Hans 1909
        - dwangneurose > Rattenman 1909
        - paranoia = dementia paranoides > Schreber 1911
        - infantiele fobie & dwangneurose > Wolvenman 1914 (1918)
      - latere Freud
        - geen gevalsstudies mee
        - … behalve vrouwelijke homoseksualiteit 1920
          omdat die Freuds PA als dusdanig in vraag stelde
    - maar ook altijd al referentie naar Freuds klinische triade HSA 1926
  - laatste Lacan
    - veel minder terugkeer tot Freuds 5+1 grote klinische gevalsstudies
      zelfs poging tot *jenseits* daarvan te komen
      – vanuit kritiek op 'blindheid' Freud (tegenoverdracht) in die gevalsstudies
        - Schreber > genot *Brüllenwunder*
        - Wolvenman > psychose
        - Dora > fascinatie voor *jouissance féminine* in MvrK
        - vrouwelijke homosex > waarheid via 'liegen'
    - veel explicieter terugvallen op Freuds klinische triade HSA
- Miller (JAM) = *orientation lacanienne*
  - Freuds HSA blijft de klinische referentie
    cf. JAM bv. Lire un symptôme 2011
  - ook voor mij blijft HSA de klinische referentie
    orientation lacanienne (JAM) > New Lacanian School > Kring voor Psychoanalyse & PPaK

wat doe ik vandaag

- ik check wat 1ste én laatste Lacan doen met Freuds klinische triade HSA
- we zullen vaststellen dat *Hemmung*, vergeleken met angst & symptoom, stiefmoederlijk wordt behandeld
- ik zal proberen *Hemmung* terug op de kaart te zetten

HSA
BIJ DE 1ste ÉN LAATSTE LACAN

1ste Lacan ↔ laatste Lacan

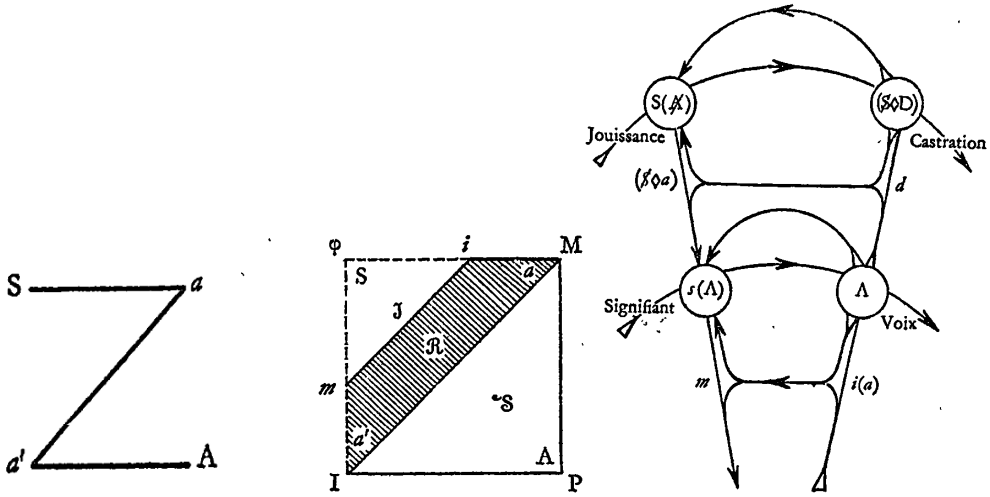
periodisering Lacans *enseignement* door JAM orientation lacanienne

flexibele periodisering
anders per concept

- bv. *jouissance*: 6 paradigma's of wendingen in Lacans denken over genot
- HSA: primair onderscheid eerste Lacan ↔ laatste Lacan volstaat

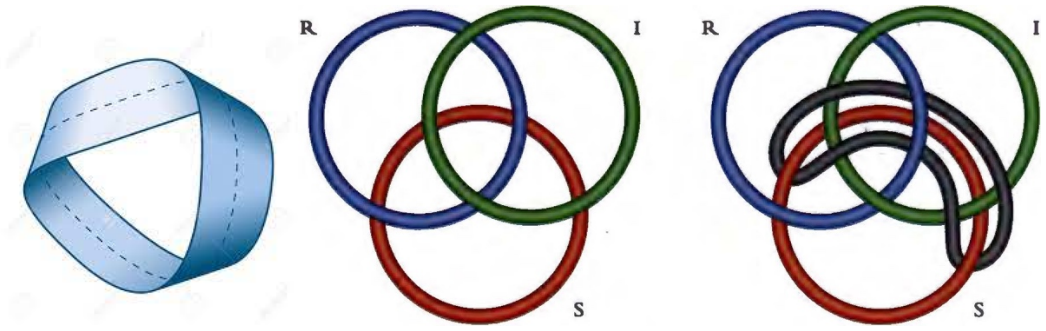
snel overzicht
HSA bij 1ste en laatste Lacan

- <u>eerste Lacan</u>
  - <u>structuralistische kliniek</u>
    - verhouding tot Freud:
      retour à Freud > met veel succes !!
    - uitgangspunt:
      Symbolische = Ubw gestructureerd als een taal > I en R daardoor bepaald
    - 2 didactieken:
      L-schema = R(RSI)-schema QP (1959) reclame vertaling > *graphe* Subversion (1960)

  - <u>lezing Freuds HSA > ander type angst = lacaniaanse angst</u>
    HSA meteen centraal cf. Fonction et Champ (1953) E280 – maar vooral Sém X (1962)
    - mikpunt van Lacans 1ste lezing van Freuds HSA = angst
    - resultaat = conceptualisering ander type angst dan Freuds angst
      - freudiaanse angst
        castratieangst tov vader
      - lacaniaanse angst
        soort 'bestaansangst' tov het verlangen
        verlangen van de Ander=moeder > angst > verlangen van het subject

- laatste Lacan
  - borromeïsche kliniek
    - verhouding tot Freud:
      beyond Freud proberen te geraken > mislukking?!
    - uitgangspunt:
      Reële of *jouissance* van het lichaam > alles is *défense=Abwehr* tegen *jouissance*
    - 2 didactieken:
      topologie oppervlakken (Möbiusband 1960) > topologie knopen (borromeïsche knoop1970)

  - lezing Freuds HSA > ander type symptoom = lacaniaans symptoom
    vooral Sém XXII (1974)
    - mikpunt van Lacans laatste lezing van Freuds HSA = symptoom
    - resultaat = conceptualisering ander type symptoom dan Freuds symptoom
      - freudiaans symptoom
        Ubw formatie = terugkeer verdrongene, compromis Ich/Es
      - lacaniaans symptoom
        sinthoom = flexibele verknoping RSI

besluiten
- *Hemmung* nooit centraal in Lacans lezing van Freuds HSA
  > geen conceptualisering van ander type *Hemmung* dan freudiaanse *Hemmung*
  > geen lacaniaanse Hemmung??
- fundamentele stellingen
  - Angst
    geen verlangen zonder lacaniaanse angst (tov désir de l'Autre)
  - Symptom
    geen menswaardig leven zonder lacaniaans symptoom (sinthoom)
  - Hemmung
    geen intelligentie zonder freudiaanse Hemmung

LACANS 1ste STRUCTURALISTISCHE LEZING VAN FREUDS HSA
> EEN ANDER TYPE ANGST DAN FREUDS CASTRATIEANGST TOV VADER

1ste Lacan (die naar Freud terugkeert) interesseert zich in Freuds HSA vooral voor de angst
minder belangstelling voor symptoom, en nog minder voor *Hemmung*

twee types angst
1. Lacan wil eerst begrijpen wat Freud bedoelt met castratieangst tov vader
2. Lacan probeert dan via Freuds HSA een ander type angst conceptualiseren = lacaniaanse angst
   angst als medium tussen 2 verlangens
   - angst = resultaat van *désir de l'Autre* of het verlangen v)an de Moeder
   - angst = voorwaarde om tot eigen *désir* te komen of het verlangen van het subject

   désir de l'Autre > angst > *désir du sujet*

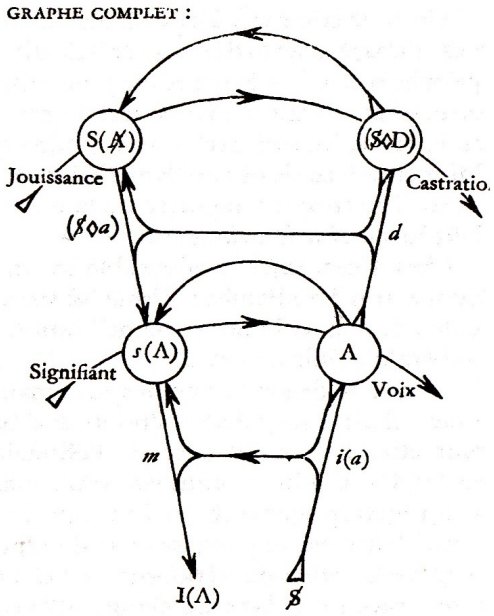
Lacan komt tot onderscheid tussen die 2 types angst
op 2 manieren, in 2 tijden:
1. Subversion E817) (1960)
   - zonder directe referentie naar Freuds HSA
   - door Freuds belangrijkste concepten structureel samen te brengen met zijn eigen concepten in zgn *graphe*
2. SémX, 22 (1962)
   - direct in referentie tot Freuds HSA
   - door Freuds klinische triade HSA structureel samen te brengen met psychiatrische én postfreudiaanse klinische fenomen
     in zgn *tableau*

ander type angst dan Freuds castratieangst = lacaniaanse angst

door Freuds belangrijkste concepten structureel samen te brengen met eigen concepten in zgn *graphe*

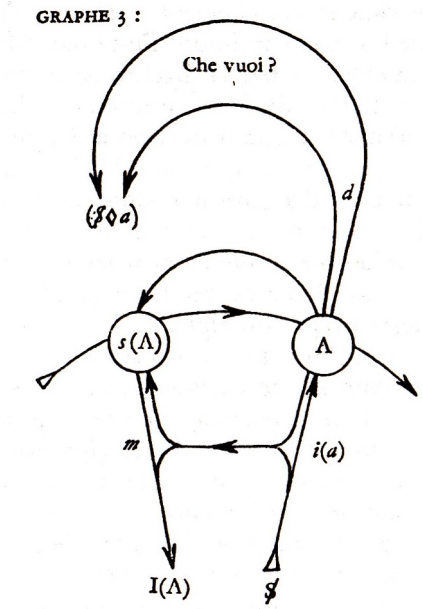
Subversion 1960

- *graphe*
  - linkt 14 metapspychologische concepten van Freud & Lacan
    Ubw, fantasma, drift, narcisme, castratie, Ik ideaal, ideale Ik
    sujet divisé, désir, jouissance, signifiant, voix
  - dat levert een *roadmap* op die het subject moet doorlopen om tot eigen désir te komen
    signifiant > *subversion sujet* > *dialectique désir*
    op weg naar eigen verlangen (*subversion*) moet subject 2 *checkpoints* van angst passeren

- <u>Freud = castratieangst tov vader</u>
  rechts graphe *'castration'*
  als resultaat van het Oedipuscomplex
  - man = *Kastrationsangst* tov vader (wet)
    – vanuit geloof iets meer te hebben
  - vrouw = Penisneid (penis eisen van moeder/vader)
    – vanuit geloof iets minder te hebben

- <u>Lacan = 'bestaansangst' tov *désir de l'Autre* = het verlangen van de moeder</u>
  links graphe S(Ⱥ)

  - <u>vragenspel in 3 logische tijden,</u>
    <u>*désir de l'Autre* > *angst* > *désir du sujet*</u>
    1. <u>*désir de l'Autre* = verlangen van de Ander</u>
       Ander vraagt: "*Che vuoi?"* = wat wil je?
    2. <u>*angoisse*</u>
       - in een soort omkering vraag ik mezelf meteen angstig af:
         "Que me veut-il?" = wat wil Ander van mij?
       - antwoord komt meteen:
         "Veut-il me perdre?" = wil Ander mij te gronde richten, verdoemen? (religieus)
         ik word potentieel tot afvalobject van de Ander gereduceerd
         > angst!!!
    3. <u>*désir du sujet*</u>
       ik kom maar tot een eigen verlangen
       - vanuit die positie als object van de Ander
       - door ahw de drempel van de angst in die positie te overschrijden

       de angst in die positie van object van de Ander drijft mij tot een eigen verlangen …
       c'est franchie l'angoisse, fondé sur te temps de l'angoisse, que le désir se constitue
       SémX (1962) 205
  - <u>wat is die grondende, oorzakelijke *désir de l'Autre*</u>

- wat is *désir de l'Autre*
  - *désir de l'Autre* = duister blijvend verlangen van de moeder = X
  - Lacan geeft allerlei imaginaire invullingen/verbeeldingen van *désir de l'Autre*
    dat verlangen van de moeder als Ander belichaamt Lacan quasi kleiniaans oraal
    als vraatzuchtige beesten met een enorme muil
    cf. Lacans bestiarium (zelf ooit tekst over, vanuit doctoraat)
    - Kemel
      Cazotte "Diable amoureux" (1772) > SemIV (1956-1957)
      man roept duivel op – vanuit onbedwingbare nieuwsgierigheid
      gevaar van het verlangen om te weten
      1. *désir de l'Autre*
         - duivel verschijnt in raampje tegen plafond als reusachtige kemelkop …
         - … en brult: *"Che vuoi?"* (*wtf* wilde gij!?)
      2. angst tov *désir de l'Autre*
         - *que me veut-il?* = ik weet niet weet wat A wil
         - *veut-il me perdre?* = wil A mijn ondergang? (subject = afvalobject van A)
           > angst !!!
      3. eigen verlangen
    - Bidsprinkhaan
      Caillois = etholoog-bioloog, surrealist (1934) > SemVIII & SemX (1962)
      Lacan beeldt zich in dat hij voor een vrouwtjesbidsprinkhaan staat désir de l'Autre
      1. *désir de l'Autre*
         stomme aanwezigheid bidsprinkhaan
      2. angst tov désir de l'Autre
         - Lacan weet niet wat hij is voor die bidsprinkhaan
           heeft zelf masker op, maar weet niet welk – want ziet zichzelf niet weerspiegeld in facetoog van vrouwtjesbidsprinkhaan
           imaginaire functioneert niet
         - plots besef
           - dat hij tov vrouwtjesbidsprinkhaan even groot is als mannetje …
             (mannetje is veel kleiner dan het vrouwtje)
           - … en misschien wel masker van mannetjesbidsprinkhaan draagt …

           = ik weet niet welk afvalobject ik voor die Ander ben
           cf. wetenschap dat vrouwtje tijdens bevruchting mannetje kop afbijt
           (opheffing remming ejaculatorische reflex)
           > angst!!!
      3. eigen verlangen
         overschrijding v angst tov désir de l'Autre, tov positie als object van de Ander
    - Krokodil
      Hergé "Tintin en Afrique" (1931/1946) > SémIV (1956-1957)
    - etc

ander type angst dan Freuds castratieangst

door Freuds klinische triade HSA structureel samen te brengen met psychiatrische én postfreudiaanse klinische fenomen
in zgn *tableau*

Sém X 1962

- lotgevallen van lichaamsfuncties van het Ik – die door drift 'gekoloniseerd' zijn
  - lichaamsfuncties/organen van het Ik
    om te overleven – dus niet voortplanting!!
  - lichaamsfuncties door *Trieb* bezet of gekoloniseerd
    > 4 pulsionele registers = orale / anale / scopische / invocatieve
- tabel met 2 assen/dimensies – die ahw tegengesteld zijn
  vier varianten, voor elke erogene zone of pulsioneel register
  - horizontale as = *difficulté*=moeilijkheid
    bepaalde functie van het Ik ervaart alsmaar meer moeilijkheid, 'werkt' ahw alsmaar minder
  - verticale as = *mouvement*=beweging
    bepaalde functie 'werkt'=beweegt alsmaar meer > soort progressieve ontremmng

	difficulté →→→ functie ervaart alsmaar meer moeilijkheid →→→		
↓ ↓ ↓ ***mouvement*** functie 'werkt' alsmaar meer ↓ ↓ ↓	***HEMMUNG***	*empêchement* beletsel	*embarras* verlegenheid
	émotion emotie	***SYMPTOM*** verlangen??	*passage à l'acte*
	émoi beroering	*acting out*	***ANGST***

- *difficulté* en *mouvement* laten toe om structureel verschil tusssen HSA te maken
  en angst als uiterste ontmoetingspunt voor het subject te situeren
  - *Hemmung*
    - functie ervaart minimale moeilijkheid
    - en toch 'werkt'=beweegt die functie minimaal: ze lijkt bevroren

    paradox
  - *Angst*
    - functie ervaart maximale moeilijkheid
    - en toch 'werkt'=beweegt die functie maximaal: ze lijkt in *overdrive*

    paradox
  - *Symptom*
    - staat centraal
      - moet beschermen tegen de angst
      - moet beschermen tegen de *Hemmung* = moet toelaten om *Hemmung* op te heffen
    - geen nieuwe definitie van symptoom
      soort leeg vakje = schuiloord voor het verlangen??

- in die tabel, met die 2 assen, situeert Lacan ook nog 2 andere klinische fenomenen
  die tegen angst moeten beschermen en remming moeten opheffen – als het symptoom daarin faalt
  - *acting out* = postfreudiaans fenomeen
    neuroticus probeert de Ander=analyticus te tonen wat zijn object is
    - verhouding neuroticus tot object
      - neurose
        legt object in de Ander > kan van object genieten
        = fantasma (topologische verhouding subject-object)
      - psychose
        heeft object zelf op zak > verbergt object voor Ander die daarvan wil genieten
        = sinthomatische praktijk bv altijd met plastic zakken of koptelefoon
    - *acting out* = neuroticus duwt zijn analyticus met de neus op het object van zijn fantasma
      - Freud = symbolische definitie van *acting out*
        - wat niet herinnerd wordt, moet zich in relatie tot analyticus, in overdracht herhalen
        - PA die niet ver genoeg gaat > *agieren* (niet *acting out*)
      - Lacan = 'objectale' definitie van *acting out*
        1. postfreudiaanse analyticus pusht in bepaalde richting
           = tegenoverdracht (vooroordelen, ideologie)
           - realiteit > pusht tot realiteitsaanpassing = harmonie *Innenwelt/Umwelt*
           - seksuele > pusht tot seksuele verhouding = harmonie Man/Vrouw
        2. reactie neurotische analysant op tegenoverdracht postfreudiaanse analyticus
           - analyticus pusht tot realiteitsaanpassing > analysant wordt even 'psychotisch'
             bv. hallucinatie, kleptomanie, verslaafd aan hersentjes
             = wijst analyticus even op zijn probleem met het object in de realiteit
           - analyticus pusht tot seksuele verhouding > analysant wordt even 'pervert',
             bv. exhibitionisme, homoseksualiteit
             = wijst analyticus even op zijn probleem met het object in de seksualiteit
        3. postfreudiaanse PA vindt nieuwe diagnose uit = miskenning eigen tegenoverdracht
           nl *borderline* (cf. mijn artikel)
           basis = Wallerstein "42 lives in treatment" (1986)
           - *borderline* = overgangen tussen neurose/psychose/perversie …
           - *borderline* = neuroticus die door PA tot grens gedreven wordt
  - *passage à l'acte* = klassieke psychiatrie

- *passage à l'acte* = klassieke psychiatrie
  subject toont plots dat het zelf het object (van de Ander?) is geworden
  - klassieke psychiatrische verklaring *passage à l'acte*
    ontremming door degeneratie hersenen
  - Lacan verklaring *passage à l'acte* – bij neurose!
    en dus niet bij psychose – toch vooral bij psychose groot sociaal probleem (criminaliteit)
    via samenkomen van 2 nieuwe, aan de angst gerelateerde klinische fenomenen
    die hij ook weer op de assen toenemende moeilijkheid en toenemende ontremming situeert
    - *embarras* = verlegenheid, lastig/moeilijk parket
      geconfronteerd met *barre* = *être barré* > lichte angst
    - *émotion* = emotie
      ex-motus = uit normale beweging/doen gebracht
  - Freud klinische voorbeelden *passage à l'acte*
    vanuit samenkomen *émotion* + *embarras*
    - Dora: maakt scène = slaat vriend van haar vader in het gezicht
      Dora's vader heeft relatie met MvrK > Dora trekt altijd op met MrK (om vader en MvrK speelruimte te geven) > MrK seksuele avances tov Dora > Dora slaat MrK in gezicht
      slag in het gezicht van MrK is echter geen direct antwoord op diens seksuele avances
      - *embarras* tov MrK
        MrK legt zijn avances tov Dora uit met: "Mijn vrouw is niets (meer) voor mij" !
        - MvrK = alles voor Dora
        - dat zei Dora's vader ook al over zijn vrouw tov Freud > Freud let daar bij Dora op = 'overdracht' van vader op MrK, zonder dat Dora dat (Bw) kan weten!?
      - gecompliceerd door *émotion* tov MvrK
        MvrK verraadt Dora
        - zegt dat Dora zich avances van MrK inbeeldt, vanuit haar literair overprikkelde seksuele fantasie
        - maar MvrK gaf Dora die opwindende literatuur zelf te lezen!
    - jonge homoseksuele: zelfmoordpoging = laat zich van spoorwegbrugje vallen
      homoseksuele provoceert vader door achter luxeprostituee aan te lopen (zoals middeleeuwse hoofse ridder) > arm in arm botsen ze plots op vader in winkelstraat > homoseksuele laat zich van spoorwegbruggetje vallen
      - *embarras* tov vader
        vader werpt haar zonder iets te zeggen een vernietigende blik toe
      - gecompliceerd door *émotion* tov die Dame
        Dame laat homoseksuele vallen als ze beseft dat haar vader een lokale notabele is

- samenvatttend
  1ste Lacan komt tot ander type angst dan Freuds castratieangst
  angst = affect=teken tussen
  - oorzaak: verlangen van de Ander=moeder
  - gevolg: verlangen van het subject

  désir de l'Autre > angst (> fantasma !!!) > désir du sujet
  zonder angst tov het verlangen van de Ander geen eigen *désir*
  c'est franchie l'angoisse, fondé sur te temps de l'angoisse, que le désir se constitue
  SémX (1962), 205

LACANS LAATSTE TOPOLOGISCHE LEZING VAN FREUDS HSA
> EEN ANDER TYPE SYMPTOOM DAN FREUDS SYMPTOOM ALS ONBEWUSTE FORMATIE

---

op het moment dat Lacan niet meer terugkeert tot Freud, maar *jenseits* van Freud probeert te geraken

- verwijst hij minder naar Freuds 5+1 grote klinische gevalsstudies
  of enkel op kritische wijze
- verwijst hij meer dan ooit naar Freuds fundamentele klinische triade HSA

laatste Lacan interesseert zich in Freuds HSA vooral voor het symptoom
minder belangstelling voor angst, en nog minder voor *Hemmung*

1. Lacan moet eerst begrijpen wat Freud bedoelt met het symptoom = Ubw formatie
   - symptoom met Ubw S zin = terugkeer verdrongene
     naar het model van droom/witz/lapsus
   - verdrongene
     - oedipaal & castratie
     - infantiele seks

2. dan kan Lacan, via Freuds HSA, ander symptoom conceptualiseren = lacaniaans *sinthome*
   - sinthoom = wat er van symptoom wordt/rest op einde van analyse
     sinthoom is geen Ubw formatie meer
     = symptoom zonder Ubw of Symbolische zin
     = symptoom is niet meer terugkeer van het verdrongene
   - sinthoom heeft desondanks nog altijd bepaalde functie
     nl RSI borromeïsch verknopen
     stapsgewijze uitleg

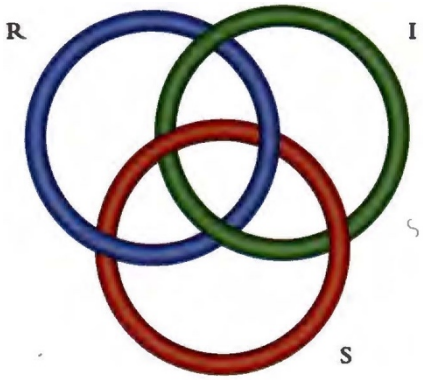
wat is RSI

- Symbolische = onbewuste dat gestructureerd is als een taal
  cf Sém XX (1973), 127
  1. *langue* = gesproken taal
  2. *lalangue* = *alle équivoques* in een bepaalde *langue* (condensatoren genot)
  3. *langage* = *élucubration (de savoir* JAM) *sur lalangue*
  4. Ubw =
     - S Ubw = *structuré comme un langage* cf. parole pleine = Ubw formatie
     - R Ubw = *savoir faire avec lalangue* cf Joyce
       dépasse de beaucoup ce dont on peut rendre compte au titre du langage
- Imaginaire = narcisme of lichaamsbeeld of -vorm
  - komt normaliter via de spiegel tot stand
  - maar kan ook anders cf. Joyce via schrijven ("Portrait") of obscène fantasma tov Nora
- Reële = *jouissance* van/in het lichaam
  genot lichaam = teken of bewijs van leven
  cf. melancholie geen genot meer > "ik ben dood"

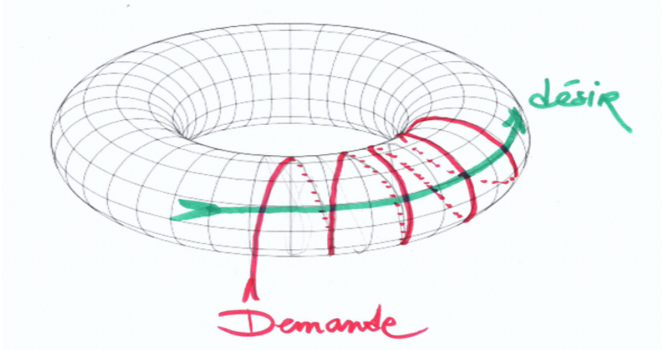
wat is borromeïsche verknoping van RSI

elk register = ring

- probleem *parlêtre*: hoe samenhouden S en R?
- oplossing: via I (oa lichaamsbeeld)
  > R, S en I vormen een samenhangende borromeïsche knoop-met-3
  doordat elk register in bepaalde 'verhouding' tot elk ander register staat
  - S onbewuste > (= primauteit) I spiegelbeeld
    cf. I(A) > i(a)
    omkijken naar Ander=moeder om eigen spiegelbeeld op zich te kunnen nemen
  - I spiegelbeeld > (= dekt af) R object
    cf. i(…) > a
    kunnen eigen ogen niet zien als men zichzelf bekijkt in spiegel
    corps morcelé niet meer te zien
  - R lichaamsgenot > (= ontsnapt aan) S onbewuste
    cf. S(Ⱥ)
    er is geen betekenaar voor het genot van een vrouw (alleen fallus)

cf. andere RSI-verhouding in 1ste topologie (oppervlakken)
bv. torus
- I = 'lichaam' van de torus zelf (*consistance*) = basis
- S = verschuivende herhaling van de vraag rond het gat van het verlangen (*insistence*)
- R = ter plekke trappelende herhaling = iteratie (*ex-sistence*) = *Hemmung*?!

het genot in die borromeïsche knoop
cf. Sém XXII

die 3 verhoudingen leiden tot 3 vormen van jouissance
bij omkering der verhoudingen

- I spiegelbeeld > S onbewuste → *jouis-sens* = genieten van de zin
- R object a > I spiegelbeeld → *Autre jouissance = jouir de la vie*
- S onbewuste > R lichaamsgenot → *jouissance phallique* = Ubw, binnen castratie

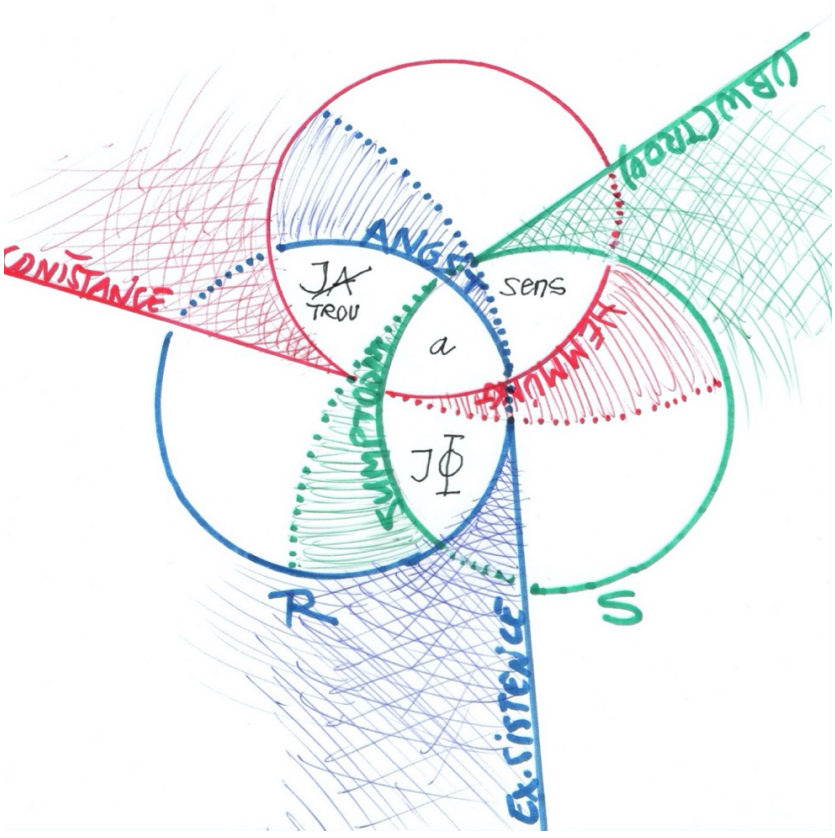
HSA in de borromeïsche knoop
cf. Sém XXII

die 3 vormen van genot vertalen zich in 3 klinische fenomenen nl HSA
HSA is inherent aan verknoping RSI = structureel onvermijdelijke klinische fenomenen

- I > S = *jouis-sens* – vertaalt zich als *Hemmung*
  Hemmung door teveel aan zin, door genieten van de zin
  dus toch nieuwe benadering van Hemmung vanuit Lacan?? eigenlijk niet …
- R > I = *Autre jouissance* = *jouir de la vie* – vertaalt zich als *Angst*
- S > R = *jouissance phallique* – vertaalt zich als *Symptom*
  freudiaans symptoom als Ubw formatie

of korter geformuleerd

- *Hemmung* = I genot
- *Angst* = R genot
- *Symptom* (freudiaans symptoom) = S genot

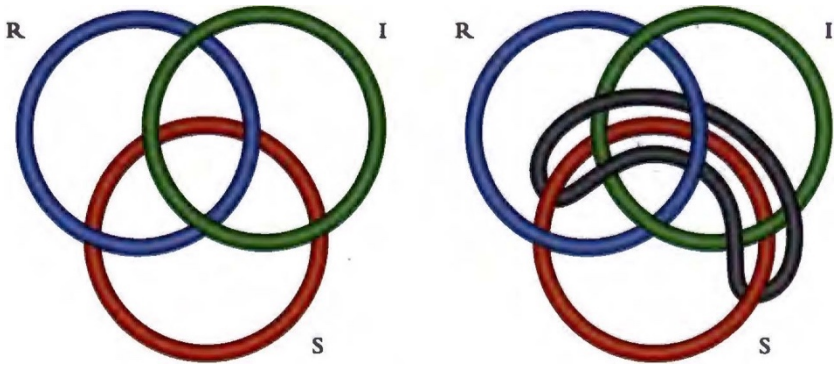
PA antwoorden op die 3 vormen van genot, op die 3 klinische fenomenen??

- *Hemmung* <> korte sessie
- *Angst* <> *désangoisser > acte*
- freudiaans *Symptom* <> equivoque ogv lalangue

sinthoom = 4de element dat RSI borromeïsch verknoopt

- R en S moeten via I een borromeïsche knoop vormen
- maar I mislukt daar altijd in (cf. Joyce)
- en dus altijd 4de ring nodig om RSI borromeïsch te verknopen = sinthoom
  > borromeïsche knoop met vier: RSI + sinthoom
  - 4de ring kan ontdubbeling zijn van R, S of I
    - ontdubbeling S = klassiek nl *Nom-du-Père*
    - ontdubbeling I = bv. schrijversego Joyce
    - ontdubbeling R = bv. object dat psychoticus *dans sa poche* heeft
  - 4de ring is altijd van de orde van het symptoom
    - niet het freudiaanse symptoom uit HSA – dat ik in de verhouding RSI situeerde
    - maar uitgepuurd symptoom
      - symptoom zonder fallisch genot
      - cf. einde PA

    vraag: kan 4de ring ook bestaan/ontstaan uit uitgepuurde angst of uitgepuurde remming??
    - uitgepuurde Hemmung = Hemmung zonder jouis-sens??
    - uitgepuurde angst = angst zonder Autre jouissance??
  - In elk geval: *parlêtre* is altijd een bo-knoop-met-4 of bo-knoop-mét-sinthoom
    - het gaat niet om RSI te verknopen zonder 4de of sinthoom
    - het is geen leven (subject niet *heureux de vivre*) zonder een sinthoom
      cf geen verlangen zonder angst

HEMMUNG
VERGETEN LOTGEVAL VAN DE DRIFT/GENOT

via terugkeer tot Freuds fundamentele klinische triade HS

- conceptualiseert Lacan in een 1ste tijd een nieuw type angst
  verlangen van de Ander > angst > eigen verlangen van het subject
- conceptualiseert Lacan in een laatste tijd een nieuw type symptoom
  sinthoom dat RSI verknoopt en leefbaar maakt
- maar Lacan conceptualiseert nooit een nieuw type remming
  - ik de vrijheid om op het vlak van die remming mijn eigen weg te zoeken
    Winnicott
  - maar uiteindelijk toch ook even terug tot …
    Freud

NIEUW UITGANGSPUNT
VOOR CONCEPTUALISERING HEMMUNG?

Hemmung* = primair lotgeval van de *Trieb/jouissance

1. uitgangspunt = R van *Trieb/jouissance*
2. HSA = 3 reacties op Trieb/jouissance
   in Lacans borromeïsche termen
   - *Symptom* = subject verstrikt zich in S genot
   - *Angst* = subject valt uiteen in R genot
   - *Hemmung* = subject is verlamd in I genot

   in bio-psycho-sociale termen van de psychologie
   - *Symptom* = *fight* tov R genot
   - *Angst* = *flight* tov R genot
   - *Hemmung* = *freeze* tov R genot

   PA kliniek sedert Freud – maar ook bij Lacan en Lacanianen vandaag
   - benadrukt angst én symptoom als reactie op *Trieb/jouissance*
   - neigt tot vergeten *Hemmung* als reactie op *Trieb/jouissance*
     nochtans lijkt *Hemmung* mij een soort primair antwoord op R van genot/Trieb
     jouissance is wat ons in wezen, in 1ste instantie, remt, bevriest, verlamt, doet verstijven, fixeert
     als we ons verlamd of geremd voelen, als we verstijven
     cf. Man Ray - portret Sade op cover SémVII

Hemmung* = primaire identificatie met *jouissance
duidelijkst in de adolescentie …
… als herhaling van oedipale *Hemmung* in kindertijd?

- adolescentie
  - het moment bij uitstek van remming, verlamming, bevriezing, fixatie door de *Trieb/jouisssance*, van samenvallen/identificatie met de *Trieb/jouissance* = zgn adolescentie
  - alsmaar langer duurt, gerekt wordt

  cf. tijdschrift Nederlandstalig NLS viaLACAN 4 "De jeugd van tegenwoord" 2019

- PA benadering *adolescence* door Winnicott
  adolescence = to be in the doldrums
  interessante metafoor voor *Hemmung* adolescent door identificatie met *Trieb/jouissance*
  - wat zijn *doldrums* – en wat is het probleem met *to be in the doldrums*?
    - *doldrums area* = intertropische convergentiezone = stiltegordel
      streek rond evenaar die geregeld langere periodes van volledige windstilte kent
      zeilboten moesten in stiltegordel soms weken onder een loden zon op wind liggen wachten
      = *to be in the doldrums*
      - mooie evocatie van verlamming van *doldrums*
        Coleridge "The Rime of the Ancient Mariner (1798)
        As idle as a painted ship upon a painted ocean
      - melancholische toets van die verlamming
        cf. Franse equivalent van *doldrums*: *Pot-au-noir* = in een zwart gat gevangen
    - tijdens *doldrums* ontstaan grote problemen met bemanning
      - onder loden zon langzaam *dull* geworden = tussen 'afgestompt' en 'dol'
      - leidde zeer vaak tot muiterij > kapitein overboord
    - *doldrums* einde
      - plots tropische storm (cyclonen of taifoens)
      - op drift… maar dan zonder kapitein
  - overdrachtelijke uitdrukking *to be in the doldrums*
    - gevoel van tot niets te komen, niet vooruit te geraken in je leven …
    - … maar met duistere latente dreiging: dat de boel ontploft

    recenter metafoor: gevoel een tikkende tijdbom te zijn
  - Engelse psychoanalyticus Donald Winnicott: *Struggling through the doldrums* (1963)
    = metafoor voor massale psychische *Hemmung* in de adolescentie"
    - adolescent antwoordt met massale *Hemmung* op dreiging hormonale storm van puberteit
      adolescent = zeilschip dat onder loden zon ligt te wachten tot taifoen opsteekt
      as idle as a painted ship on a painted ocean
    - tijdens die verlamming wordt bemanning gek > kiepert kapitein over boord
      het *Es* neemt het over en kiepert zowel het *Ich* als het *Über-Ich* overboord
    - en daardoor moet stuurloze adolescent wel op drift geraken wanneer genotsstorm losbarst
    - cruciale vraag adolescentie = *how to get out of the doldrums*
      - hoe *Hemmung* door *Trieb/jouissance* op beschaafde manier doorbreken?
      - hoe (weer) op dreef komen – zonder in paniek en op drift te geraken?

      antwoord: dat kan enkel via een nieuw symptoom = sinthoom?
      - sinthoom is het meest beschaafde lotgeval van drift …
      - … dat toelaat om remming door drift te doorbreken

HEMMUNG
IN
FREUDS "HEMMUNG, SYMPTOM UND ANGST" (1926)

HSA (1926) is ongewoon chaotische Freud tekst
die het klinisch fenomeen van de *Hemmung* eigenlijk (voorlopig) terzijde schuift

titel zet 3 cruciale klinische fenomenen HSA naast elkaar
– zonder stelling die HSA alle drie structureel met elkaar in verband brengt
wat Lacan wel probeert in SémX

1. *Hemmung* eerst opzij gezet
   - Freud behandelt *Hemmung* eerst apart, zet *Hemmung* ahw voorlopig aan de kant …
   - … om er dan later op terug te keren …
2. symptoom & angst gelinkt via verdringing
   Freud articuleert dan angst & symptoom op structurele wijze – via verdringing
   1. angst
      Freud worstelt met integratie oude angsttheorie in nieuwe angsttheroie
      2.1.1. oude=pre-analytische angsttheorie (1895 angstneurose)
      angst = transformatie van onbevredigde of niet psychisch gebonden *Libido* of *Trieb*
      – vanaf bepaalde drempel
      2.1.2. nieuwe=analytische angsttheorie (1908 Hans)
      angst = reactie op castratiedreiging door vader
      – omwille van infantiele oedipale '*Trieb*' tov moeder
   2. verdringing
      in beide gevallen: angst leidt tot *Abwehr Trieb*
      – oa via verdringing van de *Vorstellung* die daarmee (toevallig) geassocieerd is
   3. symptoom
      symptoom = terugkeer van die toevallig geassocieerde en verdrongen *Vorstellung*
3. *Hemmung* komt niet meer ter sprake …
   1ste les = *Hemmung* is geen resultaat van verdringing??

terugkeren tot wat Freud over *Hemmung* zegt

WAT ZEGT FREUD OVER *HEMMUNG*

hoofdstuk I Freud

3 soorten remmingen van het Ik
= Ik progressief meer *gehemmt* of *eingeschränkt*

- *Hemmung* van een functie/orgaan van het Ik = *Funktionseinschränkung des Ichs*
  doordat het Ik zich erotisering (door het *Es*) van die functie/orgaan verdedigt
- *Hemmung* van een specifieke 'rol' van het Ik nl het 'werkend' Ik
  doordat het Ik zich aan *Über-Ich* onderwerpt
- *Hemmung* van heel het Ik
  doordat het Ik zich op eigen eenheid concentreert

REMMING VAN EEN BEPAALDE FUNCTIE/ORGAAN VAN HET IK
DOORDAT HET IK ZICH VERDEDIGT TEGEN DE EROTISERING VAN DAT ORGAAN/FUNCTIE
(DOOR HET *ES*)

---

functies/organen van het Ik
= functies/organen die noodzakelijk zijn voor zelfbehoud én soortbehoud

- zelfbehoud
  - lichaamsopeningen
    - Freud
      - mond
      - anus
    - Lacan
      - ogen
      - oren
  - bewegingsorganen
    - handen
    - voeten
- soortbehoud
  primaire geslachtsorganen

waarom en hoe worden bepaalde functies of organen van het Ik geremd?
principe & vooronderstelling

- organen worden gebruikt omdat het moet
  – voor zelfbehoud & soortbehoud
- maar al snel worden die organen alleen nog maar gebruikt
  omdat het gebruik ervan als lustvol wordt ervaren
  ik zal uitleggen hoe dat komt
- juist doordat gebruik orgaan zo lustvol is, te lustvol, moet gebruik ervan geremd worden
  - praktisch (survival)
    omdat gebruik van orgaan zo lustvol is, is er het risico dat we dat enkel nog gebruiken omwille van die lust en dus niet meer voor het zelf- en soortbehoud
  - metapsychologisch:
    omdat denken alleen al aan het lustvolle van het gebruik van die specifieke organen, door het ego (vanuit zijn verhouding tot het superego) als onlustvol wordt ervaren

dat geldt voor alle functies van het Ik

1. we eten/kakken/kijken/luisteren/bewegen/seksen
   omwille van zelf- of soortbehoud
2. maar al snel gaan we eten/kakken/kijken/luisteren/bewegen/seksen
   omdat gebruik mond/anus/ogen/oren/handen&voeten/geslachtsorganen op zich ergens lustvol is
3. doordat eten/kakken/kijken/luisteren/bewegen/seksen zo lustvol wordt, te lustvol zelfs, wordt dat onlustvol voor ego – en moet gebruik van mond/anus/ogen/oren/handen&voeten/geslachtsorganen vermeden (en zelfs denken aan gebruik!!) = specfieke *Hemmungen*
   - bv anorexie = *Essunlust*
   - bv verstopping
   - bv *Attention Deficit*
   - bv pianist wiens handen in de lucht bevriezen (Koen Broucke) + *writer's block*
   - bv seks
     - via aaneenschakeling van dwanghandelingen in relatie tot realiteit (*Sicherungsmassregeln*)
       - stellen zin in seks krijgen alsmaar uit:
         eerst moet ik dit nog doen, en dan nog dat en dat …
       - vooral bij vrouw? cf. huishouden nooit gedaan
     - via opeenstapeling van fetisjistische voorwaarden in relatie tot het object
       - moeten eerst vervuld zijn om zin in seks te krijgen:
         eerst moet nog dit object aan het object toegevoegd worden, en dan nog dat en dat …
       - vooral bij man? cf. mop zeeman die aan land kwam en wou neuken
     - aseksualiteit = M *Hypoactive Sexual Disorder* + F *Sexual Interest/Arousal Disorder*

hoe kan denken aan gebruik van bepaalde organen/functies onlustvol worden?

- erotisering organen = lust bij gebruik organen van het Ik
  erotisering van functies/organen kan op 2 manieren:
  - lust specifieke organen via de seksuele *Miterregung* bij gebruik ervan
    - cf klassieke redenering "3 Abhandlungen" (1905) ivm mond
      1. bevrediging vitale behoefte honger via mond
      2. mond op zich geprikkeld = *Miterregung*
         seksuele prikkeling > Freud noemt die *Lustgewinn* en Lacan *plus-de-jouir*
      3. mond wordt erogene zone
         prikkeling mond op zich gezocht, omwille van lustwinst/surplusgenot
         = herhalingsdwang
    - toegepast op de specifieke organen/functies
      - lichaamsopeningen
        - oraal: *Miterregung* of surplusgenot bij het eten
          > meer eten dan nodig
          cf. moeite om met mate te genieten van eten&drinken
        - anaal: *Miterregung* of surplusgenot bij kakken
          > meer kakken dan nodig
          cf. graag op het WC zitten 'drukken' en boekskes lezen of gsm
        - fallisch: *Miterregung* of surplusgenot bij plassen
          > meer pissen dan nodig
          cf. begin sessie altijd eerst gaan pissen
      - bewegingsorganen (handen/voeten)
        Miterregung of surplusgenot bij beweging lichaam ifv zelf- en soortbehoud
        > meer bewegen dan nodig
        cf. bewegingsdrang/hyperkinetisch > sport
  - lust specifieke organen via oedipale symboliek vanuit eigen geschiedenis
    platte *wilde Deutung*
    beweging of gebruik handen&voeten kan ook symbolische=oedipale lading krijgen vanuit incestueuze verhouding tot lichaam moeder
    - schrijven met hand
      hand beweegt stok=penis > spoor van vloeistof=sperma op wit papier=maagd
    - stappen met voeten
      = stampen op moeder aarde

- Ik remt gebruik specifieke organen/functies
  – omdat lust uit *Miterregung* organen door het Ik als onlustvol wordt ervaren
  - Ik verzet zich tegen *Lustgewinn* of *plus-de-jouir* bij gebruik specifieke organen/functies door die lichaamsopeningen te blokkeren
  - Ik verzet zich tegen symbolische realisatie van verboden incestueus genot via handen/voeten door bewegingen ervan te blokkeren

cf. Lacan casus schrijfremming dwangneuroticus = *angoissé de la page blanche*

remming door seksuele *Miterregung* + remming door seksuele symboliek

- schriftelijk examen = slaagt er niet in om één letter op papier te krijgen
  vanuit anale angst (niet vanuit incestverbod)
  - mag geen anaal spoor op papier zetten cf. soort verstopping
  - reden: voelt zichzelf object=stront
    > zou zich in strontspoor op papier volledig verliezen (*transvasement*)
- examen opgehaald = hoogtepunt angst > ejaculatie!
  - geen diarrhee (zoals te verwachten) – maar ejaculatie
  - anale via fallische ontremd – bewijs voor fallische natuur van die remming!!
    dus toch schrijfremming vanuit incestverbod (model hogerop)

REMMING VAN EEN SPECIFIEKE ROL VAN HET IK nl HET 'WERKEND' IK DOORDAT HET 'WERKEND' IK ZICH AAN HET *ÜBER-ICH* ONDERWERPT

---

zware libidineuze investering van *berüfliche Tätigkeit*

werken is veel *much more sustainable* antwoord op drift/genot dan 'liefde'
cf. Freud "Unbehagen in der Kultur" (1930)

- werk verknoopt sowieso veel meer bevrediging van verdrongen driften
- zelfgekozen zelfstandig werk maakt ook nog eens sublimering mogelijk
  echter dubbele verhouding tot Ander bij zgn 'zelfstandige'
  - positieve verhouding tot Ander = sublimering
    iets maken dat betekenis voor de Ander heeft
  - echter ook vaak negatieve verhouding tot A = verwerping Ander
    cf. Freud "Charactertypen aus der PA Arbeit" over 'kleine zelfstandige'
    - verwerping A : "ik heb Ander niet nodig
      cf. orale model: "ik zorg voor eigen eten"
    - echter failliet
    - terugkeer A in R: volledig afhankelijk van Ander
      cf. orale model: alleen nog uit hand van Ander willen eten

werkremming

- werkremming is vaak enige 'symptoom'
  - geen symptoom, geen angst
  - enkel niet in staat zijn om te werken = werkremming

- hoe komt werkremming tot stand?
  1. enkel bij werk dat lustvol is
     werk dat we graag doen oa omwille van 'nut & succes'
     indien we werk niet graag doen, proberen we eronderuit te muizen
  2. denken aan dat lustvol werk wordt op een of ander punt van werkcyclus onlustvol
     - cyclus werk vergelijkbaar met cyclus seks
       (1) verlangen = graag gaan werken
       (2) arousal/erectie = taakspanning / uitvoering werk
       (3) ejaculatie = resultaat werk
       (4) orgasme = plezier in / trots op resultaat werk
       (5) postcoïtum = tevreden na werk of depressief?
     - denken aan lustvol werken wordt onlustvol …
       … omdat *Über-Ich* het Ik verbiedt te werken – in de mate dat dit nut & succes oplevert
  3. reactie Ik op werkonlust in gedachten
     - zichzelf forceren om verder te werken > burn-out
       burn-out = hypermoderne variant van melancholie (Vilmar Schaufeli – midden jaren '90)
       - emotionele & fysieke uitputting
       - depersonalisatie
         afstand nemen van het werk (cynisme tov product/klant)
       - gevoel van incompetentie
         - gevoel van competentie = vertrouwen in eigen kunnen
           - vanuit het geloof in de fundamentele groeimogelijkheid van het *Self*
             competentie = potentie in je *Self* die nog niet geactualiseerd is geraakt
           - nieuwe werksituaties (flexibiliteit!) + voortdurende (auto)evaluatie
             > realisatie competentie = iets nieuws uit je Self halen
         - gevoel van incompetentie = geen vertrouwen meer in eigen kunnen
           groeimogelijkheden *Self* uitgeput > nieuwe situatie? Ik zal niet weten wat doen!
     - werkremmingen
       - hysterische werkremming
         - *Organ- und Funktionslähmungen* > niet kunnen beginnen met werk
         - basis hysterisch probleem met werk:
           - vragen/eisen liefde van A zonder daarvoor te moeten 'werken'
           - cf. PA onder overdracht: vrije associatie (= *Arbeit*) plots geweigerd
       - dwangneurotische werkremming
         - *Ablenkungen / Verweilungen&Wiederholungen* > werk niet kunnen afmaken
         - basis dwangneurotisch probleem met werk:
           - verwachtingen wekken bij A, maar ondertussen niets afleveren
             – want werk = wachten op dood van A
           - cf. PA onder overdracht: vrije associatie wordt vruchteloze 'dwangarbeid'
             (*Durcharbeiten*)

REMMING VAN HEEL HET IK
DOORDAT HET IK ZICH OP DE EIGEN EENHEID CONCENTREERT

---

eenheid Ik altijd van binnenuit bedreigd door drift/genot

eenheid Ik is zeer precair

- eenheid Ik tot stand gekomen via spiegelstadium (Lacan)
  verbrokkelde driften in eenheid Ik geïntegreerd = i(a) > *jubilation*
- drift/genot dreigt eenheid Ik op elk moment weer te verbrokkelen

hoe reageert het Ik op bedreiging eenheid door drift/genot?

- indien eenheid Ik nog niet verloren
  Ik probeert eenheid te bewaren – door drift te onderdrukken
  - dwangneurose
    - Ik onderdrukt agressieve fantasie tov officiële geliefde (ambivalentie)
    - resultaat: Ik is doodvermoeid > verlamd (cf. dwangneurotische depressies??)
  - hysterie
    - Ik onderdrukt seksuele fantasie tov verboden geliefde (splitsing liefdesleven)
    - resultaat: Ik is doodvermoeid > verlamd (niet alleen seksueel)
- indien eenheid Ik verloren
  Ik probeert eenheid te herstellen – door drift volledig van object terug te trekken
  - melancholie (naar het model van de rouw)
    - *Trauerarbeit* = rouwproces (↔ Kübler-Ross = psychologie)
      1. *Objektverlust*
      2. *Trauerarbeit*
         - Ik reproduceert alle situaties waarin verloren object door drift bezet was
           – en trekt dan drift van dat aspect van het object terug
         - hoe meer drift in situatie aan object gehecht was, hoe *schmerzlicher* terugtrekking
           cf. *Schmerz* = smart
           - etymologie
             vergruizelen / beetje bij beetje kapotbijten / langzaam verbranden
           - fenomenologie
             grensbegrip tussen fysieke en psychische
             niet kunnen zeggen of pijn 'echt' is of 'ingebeeld'
    - melancholie = mislukken *Trauerarbeit*
      3. Ik kan drift niet terugtrekken van *Kern* verloren object (*Ding*)
      4. Ik geraakt geïdentificeerd met *Kern* van het verloren object (*Kern* = *Ding*)
         schaduw verloren object valt op Ik / Ik wordt op *Ding* in verloren object gecatapulteerd
  - rouw en melancholie als model voor CVS / fibromyalgie
    hypermoderne vorm van rouw/melancholie
    - alles doet pijn=*Schmerz*
      onmogelijk uit te maken of pijn fysiek (echt) of psychisch (ingebeeld)
    - uiteindelijk identificatie met de *Kern*=*Ding* van het verloren object ??